

‘Een duik in het verleden’ – oorlog en erfgoed?

Lesinspiratiefiche over de beeldenstorm,
de kerk te Zoutleeuw en de H. Leonardus

Aanvullend op het werkboek “*Wereldkanjers. Duik in het verleden*” (4^e leerjaar)
van uitgeverij Plantyn

INTRO voor de leerkracht:

Binnen het thema ‘duik in het verleden’ geeft het werkboek ‘Wereldkanjers’ op p.21 enkele suggesties om via hoekenwerk kennis te maken met aspecten omtrent ‘oorlog en erfgoed’. De aangehaalde onderwerpen zijn: boekverbranding, beeldenstorm en muziekverbod.

→ Wat is die ‘beeldenstorm’ eigenlijk? En wist je dat er ook een link is met Zoutleeuw, of eigenlijk: net niet. En gelukkig maar!

Via het verhaal van de beeldenstorm belanden we bij het rijkelijke kerkinterieur van de Sint-Leonarduskerk te Zoutleeuw.

In deze kerk zijn onder andere vele retabels bewaard gebleven. Die beelden religieuze verhalen uit, bijna te lezen zoals de huidige stripverhalen.

→ Ontdek je mee het levensverhaal van de H. Leonardus, de patroonheilige van de kerk en van stad Zoutleeuw?

De ‘beeldenstorm van 1566’, wat is dat eigenlijk?

- **In het werkboek ‘Wereldkanjers’** staat er: “In Vlaanderen en Nederland sneuvelden in 1566 opzettelijk heel wat heilige beelden.”
- **Een kort filmpje** (6min) van de Nederlandse schooltv, voor doelpubliek van 9-12-jarigen:
<https://schooltv.nl/video/de-beeldenstorm-godsdienststrijd-in-de-nederlanden/>

Een Nederlands filmpje om de beeldenstorm uit te leggen?

Inderdaad, want de gebeurtenissen van de beeldenstorm speelden zich, zowel voor het huidige Nederland als het huidige België, af in dezelfde historisch context. We maakten toen samen deel uit van de ‘Spaanse Nederlanden’. De beeldenstorm begon trouwens in Vlaanderen en verspreidde zich verder naar het noorden.

De godsdienststrijd in de 16de eeuw was er wel mede de oorzaak van dat die Spaanse Nederlanden zo’n 80 jaar later, na een lange oorlog, uit mekaar vielen: de zuidelijke Nederlanden (ongeveer het huidige België) bleven katholiek en overheerst door de Spaanse koning; de noordelijke Nederlanden (ongeveer het huidige Nederland) splitsen zich af en werden de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, met het protestantisme als geloofsovertuiging.

- **Samengevat:** Tijdens de beeldenstorm werden er dus in vele kerken in België en Nederland schitterende kunstwerken vernield: beelden, schilderijen, altaren, ... Daardoor is het vandaag niet eenvoudig om ons een beeld te vormen van het oorspronkelijke interieur van de laat-middeleeuwse kerken.

Vernieling van de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal te Antwerpen op 20 augustus 1566. (gravure gemaakt door Frans Hogenberg) (bron: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Beeldenstorm>)

De Sint-Leonarduskerk te Zoutleeuw, gespaard gebleven van de beeldenstorm

Achtergrondinfo:

Aan de Sint-Leonarduskerk werd gebouwd in de periode van de 13de tot de 16de eeuw. De kerk bleef, dankzij de Spaanse bezetter, in 1566 gespaard van vernieling door de beeldenstorm. Hierdoor zijn er nog vele oude kunstvoorwerpen bewaard gebleven in de kerk. Denk maar aan de indrukwekkende sacramentstoren, afgewerkt in 1552 (slechts 14 jaar vóór de beeldenstorm).

In deze kerk zijn er maar liefst 21 voorwerpen aanwezig die erkend zijn als Vlaams 'topstuk'. Je kan er religieuze kunstwerken ontdekken van de 11de eeuw tot nu. De kerk krijgt dan ook veel bezoekers over de vloer, uit België maar ook uit het buitenland! Ga je mee op ontdekking?

Doetip voor de leerlingen:

Ontdek de kunstschaten van de Sint-Leonarduskerk

Ideetje voor hoekenwerk of groepsopdracht:

- Neem eens een kijkje op: <https://www.zoutleeuw.be/topstukken-sint-leonarduskerk>
- Welke foto spreekt jou het meeste aan en waarom?
Waarover wil je meer te weten komen? Klik verder voor meer info.
- Neem een blanco eeuwenband.
Per foto op de website klikken de leerlingen (eventueel in groepjes) naar de verdere info en noteren ze de naam en de datum op de eeuwenband.
Welk voorwerp is het oudst?

Let op: op de webpagina's staat de datering van het kunstwerk niet altijd vermeld. Zie hiervoor het foto-overzicht op de volgende pagina's, met in het vet de datering die wél vermeld staat. De overige data zijn op het overzicht aangevuld op basis van de beschikbare info (de nieuwe kerkgids (2022), geschreven door Ward Hendrickx).

In plaats van een groepsopdracht of hoekenwerk, kan je de oefening met de eeuwenband ook klassikaal (en sneller) doen, met behulp van het foto-overzicht op de volgende pagina's.

Retabels?

In de Sint-Leonarduskerk van Zoutleeuw staan er vier retabels uit de 15^e-16^e eeuw. Retabels zijn grote kijkkasten die het katholieke geloof verstaanbaar maakten voor de gewone mensen. Er waren in die tijd immers maar weinig mensen die konden lezen. De retabels van toen zou je een beetje kunnen vergelijken met de stripverhalen van nu.

Vlaamse retabels waren in de 15^e en 16^e eeuw ongelooflijk populair. Vanuit heel Europa kwamen naar Vlaanderen om een retabel te laten maken. Vlaamse retabels waren vertellend, anekdotisch, en dit sprak de mensen aan. De heiligen, Maria en Jezus leken op retabels niet meer ver van ons af te staan zoals bij de ongrijpbare heiligenbeelden op sokkels, maar leken opeens mensen zoals wij.

(Bron: folder "Stripverhalen uit de middeleeuwen. De geschiedenis van de retabels uit de Sint-Leonarduskerk van Zoutleeuw)

Detail van het Annaretabel: zwierige tafereeltjes uit het leven van de H. Anna, de moeder van Maria (foto: Guido Coningx)

Het leven van de H. Leonardus, verteld via het Leonardusretabel

Als extraatje op dit thema 'erfgoed in Zoutleeuw' kan je bij de lessen godsdienst verder ingaan op het leven van Sint-Leonardus, de patroonheilige van de kerk en van stad Zoutleeuw. Je kan dit doen aan de hand van onderstaande foto's of je kan samen met de klasgroep een bezoekje brengen aan de Sint-Leonarduskerk. Openingstijden: <https://www.zoutleeuw.be/sint-leonarduskerk>

Geraadpleegde bronnen: Ward Hendrickx (2022) "De voormalige collegiale Sint-Leonarduskerk van Zoutleeuw" en <https://nl.wikipedia.org/wiki/Leonardus> en <https://www.kerknet.be/pastorale-zone-zoutleeuw-geetbets/artikel/wie-was-de-heilige-leonardus>

Het leven van Leonardus

Sint-Leonardus of Leonardus van Noblat werd rond het jaar 500 geboren in wat we nu Frankrijk noemen. Volgens de legende behoorde Leonardus tot een nobele Frankische familie in de tijd van koning Clovis I.

Leonardus werd gedoopt en onderwezen door de bisschop van Reims, Sint-Remigius.

Volgens de legende verleende de koning aan Leonardus de gunst om gevangenen vrij te laten, als hij oordeelde dat ze deze gratie waardig waren. Leonardus weigerde het aanbod om aangesteld te worden als bisschop en hij trad in in een klooster nabij Orléans. Later trok hij naar Aquitanië om er als heremiet te leven en de Bijbel te prediken. (Een heremiet is een religieuze die in complete afzondering leeft, buiten de bewoonde wereld.)

Dankzij zijn gebed verliep de bevalling van de Frankische koningin goed. Als dank hiervoor kreeg hij een domein in Noblac, nabij Limoges, waar hij eerst als kluizenaar leefde en later in gemeenschap met anderen. Hij gaf zo de aanzet tot een "klooster", dat uitgroeide tot de stad Saint-Léonard-de-Noblat.

De linkervleugel van het retabel toont drie scènes uit het wereldlijke leven van de H. Leonardus: v.l.n.r.:

- zijn doopsel
- zijn opvoeding
- vrijlating van de gevangene

De rechtervleugel van het retabel toont drie scènes uit het religieuze leven van de H. Leonardus:
v.l.n.r.:

- de weigering van de bisschopshoed
- het bezoek van de koning aan het klooster
- de bevalling van de koningin

De verering van Sint-Leonardus

Het Leonardusretabel werd in de 15e eeuw geplaatst in de Sint-Leonarduskapel (a), die aan de kerk werd toegevoegd voor de pelgrims (bedevaarders). Die pelgrims kwamen naar de kerk in Zoutleeuw omwille van het miraculeuze beeld (b) en de relikven van de heilige. (c) (Een relik of relikwie is een overblijfsel van het lichaam van een heilige, of een voorwerp dat met een heilige in aanraking was gekomen.)

a

b

d

c

Leonardus wordt in heel West-Europa vereerd als genezer, helper van de zwakken en bevrijder van de gevangenen. Vandaar is hij ook de patroon van de gevangenen en de cipers. Maar ook van o.a. boeren en vee, smeden, slotenmakers, lastendragers, fruithandelaars, kruideniers en vroedvrouwen. Leonardus is bovendien patroon van de zwangere vrouwen, moeilijke zwangerschappen en het ongeboeren leven. Hij wordt aanroepen tijdens de bevalling en bij onvruchtbaarheid, tegen hoofdpijn, gewrichtsziekten en geslachtsziekten en tegen inbraken.

In Zoutleeuw ontstond de Leonardusverering in de twaalfde of de dertiende eeuw. Pelgrims kwamen in de kerk bidden bij zijn beeld en zijn relieken. Zo hangt er naast het Leonardusretabel een schilderij (d) uit 1612, opgehangen uit dankbaarheid voor een genezing. Op het schilderij zie je een jongeman: eenmaal geknield met krukken en eenmaal rechtstaand met de armen opgeheven in de richting van het Leonardusbeeld. De jongeman genas van melaatsheid na het bidden tot de H. Leonardus en schonk dit schilderij aan de kerk.

Rond Leonardus in Zoutleeuw verzamelen zich vele pelgrims, in het bijzonder op Pinkstermaandag, wanneer de Sint-Leonardusprocessie – al sinds de middeleeuwen – door de straten van Zoutleeuw trekt met het veertiende-eeuwse mirakelbeeld van de Heilige Leonardus. Tijdens die processie worden ook meerdere scènes uit zijn leven uitgebeeld en verteld.

Kom jij tijdens Pinkstermaandag ook eens kijken in Zoutleeuw?

Lesinspiratiefiche, opgemaakt door Marijke Wouters – november 2022

Bronvermelding foto's: IOED Zuid-Hageland, tenzij anders vermeld